

Tāda arī bija viņas sūtība

■ MAIJA KREKLE

Anna ar mazo
Dagmāru.

ANNA LĀCIS un Linards Laicens. Honolulu un Taiti – tā viņi sauca viens otru slepenajās vēstulītēs, kuras slēpa politpārvaldes tualetes telpā aiz sarūsējušām caurulēm, kad abi bija apcietināti. Ho-Taī radās no abu vārdu sākuma zīlbēm, un viņas vārds latviešu literatūrā nostājās blakus Klodijai, Mēnessmeiņai un citām dievinātām būtnēm, kuras tik kaislīgi un izmisīgi mīlējusi dzejnieka vientuļā dvēsele. Arī šoreiz stiprākā, dzīvīgākā, veselīgi pragmatiskākā ir sieviete. Mīlā viņai patīk uzvarēt, iegūt, padarīt vīrieti par padevīgu kalpu un pēc tam aiziet paceltu galvu un vieglu smaidu uz lūpām, ar savām ugunīgi mirdzošajām acīm meklējot jaunu aizraušanos, jaunu ieguvumu, jaunu uzvaru. Viņas dzīve bija teātra skatuve, kurā Anna bija ģeniāla aktrise, partneri – arī izcili, bet tikai viena ampluā aktieri – maigie, padevīgie, visu piedodošie, bezgala uzticīgie un mīlošie. Anna Lācis, režisore pēc profesijas, visu izkārtoja tā, kā viņai patīk. Toties viņas vīrieši bieži nesa-prata, kāda ir viņu loma šīs sievietes dzīvē – teātrī. Un skuma. Cieta. Tomēr mīlēja līdz mūža galam.

"Dzīve ir viena traki skatuviska būšana," esot teikusi Anna Lācis, kas piedzima kā Anna Liepiņa Līgatnes pusē, Ķempju muižā. Viņa bija vienīgā meita dzīli ticīgai un biklai mātei un nemierīgam, revolucionāri noskaņotam tēvam, kurš savu seglinieka amatu atstāja, lai kļūtu par Rīgas vagonu rūpnīcas strādnieku. Ernests Liepiņš gribēja savu meitu redzēt izglītotu un sociāli aktīvu, tāpēc sūtīja Annu A. Ķeniņa ģimnāzijā, bet pašmācībai apgādāja ar sociālistisko literatūru. No Līgatnes kazu ganes kļuvusi par Rīgas ģimnāzisti, Anna ātri iejutās jaunajā dzīvē. Mērķis viņai bija skaidrs – teātris! Dzīves izjūta – vienmēr visam pretī, nekad tā kā citi! Sešpadsmit gadu vecumā viņai iegribējās redzēt pasauli, Anna iekāpa vilcienā, nokļuva Varšavā un sāka strādāt par guvernanti, uzdodamās par labu vācu valodas pratēju. No vienas vietas padzīta, Anna

"..neraugoties uz viņas burvīgumu, viņa tomēr ir bezsirdīga un vienaldzīga."

Valters Benjamins

atrada citu, pēc tam laimīgi atgriezās mājās, pārliecinājusies, ka dzīvē nepazudīs. Kad izjuka saderināšanās ar kādu skolas biedru – saimniekdēlu, vai tāpēc viņa palika tukšā? Ķeniņa ģimnāzijā reālklasē mācījās gadu jaunākais Jūlijs Lācis, izskatīgs jauneklis ar staltu augumu un gaišu seju, kuram Anna šķita nevaldāmas seksualitātes un spraiga intelekta apvienojums. Mierīgais, līdzsvarotais Jūlijs jūsmoja par Turgeņeva darbiem un deva savai iemīlotajai krievu rakstnieka romantiskās varones vārdu – Asja. Ar šo vārdu viņa vēlāk iekaros Vācijas vai vismaz dažus vācu vīriešus. Jūlija vecāki bija atnākuši uz dzīvi Rīgā no Lēdurgas, Jūlijs

Jūlijs Lācis 1934.gadā.

Linards Laicens.

Romantiskais sapņotājs Valters Benjamins.

bija viņu sestais bērns. Lāčiem Čiekurkalnā bija mājiņa, tāpēc Jūlijs ātri vien uzaicināja Annu paviesoties. Protams, slepus. Pēc tam nāca aicinājums dzīvot kopā. Vecāki mājas apakšstāvā ilgi neko nenojauta, bet tad kāda irniece pasūdzējās Jūlija mātei. Vēl isti neticedama, viņa aizgāja pārbaudīt dela istabu – un tiešām atrada tur puskaulu meiču. Vecmodīgs cilvēks būdama, viņa negribēja neko tādu atļaut bez laulības, bet atļāujū neveda – atdot savu skaisto un gudro dēlu palaidnīgai skuķei, nu nē! Jūlijs, būdams nepilngadīgs, bez vecāku atvēles precēties nevarēja. Abi jaunieši pārvācās pie Annas mātes. Kad Jūlijs pabeidza skolu, abi mīlētāji devās uz Pēterburgu un iestājās Behtereva psihoneiroloģiskajā institūtā. Tomēr Jūlijs drīz atgriezās Rīgā un sāka ķīmijas studijas. Asja tuvinājās politikai un kreisi noskaņotajai jaunatnei.

Brīvlaikā atgriezusies Rīgā, mātei par prieku un Lāčiem par spīti Asja 1914. gada 24. janvārī Krusta baznīcā salaulājās ar Jūliju, kurš nupat bija kļuvis pilngadīgs. Spītējot vīram, viņa vēlāk devās uz F. Komisarževska teātra studiju Maskavā. Te viņa pie kopīgiem draugiem pirmoreiz satika Linardu Laicenu. 1918. gadā, sasmēlusies jaunās proletkulta idejas par aģit mākslu, Anna atgriezās Orlā pie vīra, kas strādāja jaunās varas dzelzceļa apgādes dienestā. 1919. gada 13. februārī piedzima viņu vienīgais bērns – mazā Dagmāra. Daga.

Jaunā māte, aizrautīgi rūpēdamās par bērnu pilnvēr-

tīgu estētisko audzināšanu, piemirsa pašas meitiņu, kuras tēvs bieži bija komandējumos. Daga, slapja un noraudājusies, neēdusi un neapkopta, bija vecāku strīdu objekts. Nepilnu gadu pēc bērna piedzimšanas ģimene izira. Anna ar bērnu atgriezās Latvijā. Dagu viņa atstāja Jūlija vecākiem, bet pati metās darbā un jaunās mīlestībās. Kad Jūlijs rakstīja viņai: "Milu tevi, Ance... Milu

Dagu... Būšu ar jums. Būs labi...". viņa bija savaldzinājusi gan jauno aktieri Vili Bergmani, gan dzejnieku Linardu Laicenu. Asja bija kļuvusi par dzejnieka mūžu.

Dzimis Apē, vienīgais bērns ģimenē, kura Linarda divpadsmitajā dzīves gadā zaudējusi mājas. Strādājis Trapenē par dārznieka palīgu, arī Rīgā, Vāgnera dārzniecībā, Ķeizar-dārzā.

Kā politiski neuzticams izslēgts no Valmieras proģimnāzijas. Tur viņš draudzējās ar Pāvilu Rozīti, kas viņu vēlāk iemūžinājis Lauča tēlā "Valmieras puikās". Cietumos atsēdējies gana. No tiem Lai-cenu pestījis arī viņa draugs un labvēlis Rūdolfs Blaumanis. Linards bēgulis Somijā (pēc daudziem gadiem viņš latviski tulkos "Kalevalu") un Krievijā, mainījis dzīves un darba vietas gandrīz katru gadu. Uztiģīgi viņu milēja vēl Trapenē sastap-tā dārznieka meita Anna Kār-kliņa. 1914. gadā Anna devās pie Laicena uz Maskavu, kur viņš stu-dēja Šaņavska univer-sitātē. Viņi apprecējās. Atgriezušies Latvijā, Valmierā, abi strādāja par skolotājiem. 1919. gadā padomju laikā Lai-cens bija strādnieku vaka-ru kursu vadītājs, bet pēc bo-ševiku atkāpšanās viņu iesauca Latvijas armijā. Drīz viņš saņēma ziņu par sievas Annas pēkšņo nāvi. Sāpes Laicenu pārvērtā līdz nepazīšanai.

Tad viņš satika Annu Lācis, enerģisko un izdomas bagāto sievieti, kuras mīlākās krāsas – oranžā un okerdzeltēnā – bija tik liesmainas kā viņa pati. Asja iestudēja revolucionārus darbus, veidoja ielu gājienus un bieži noāca politpārvaldē kopā ar saviem draugiem. 1920. – 1921. gadā Anna Lācis bija bieža viesņa Laicena dzīvo-klī Kuģu ielā pie dzejnieka apdziedātā Libekas tilta, uz kura Linards parasti gaidīja un dažreiz arī nesagaidīja savu Ho-Tai. "Mazajā dzīvok-

*Es ceļos noņemtos un izsauca, ko putni izskanēja,
Ko saule sildīja, ko puķes izziedēja, –
Ho-Tai mūžīgā un mana.
Es ceļos noņemtos.*

litī kurējās krāsns, bija silti un mājīgi. Laicens izņēma no krāsns (Laicens, nevis Asja – un tā būs vienmēr, mainīsies tikai virieša vārds. – M. K.) kastrolīti ar biežputru, kurai virsū bija salikti cūkas krū-

tiņas gabaliņi, uzklāja avīzi uz taburetes un tur novietoja kastrolīti. Ēdām tieši no kastrolīša. Laicena dzīvoklis bija iekārtots spartiski: dzelzs gulta, nekrāsots koka galds un taburetes, uz plaukta grāma-tas.

Trauki – māla krūzītes un bļodiņas." Tas ir no režisores atmiņām. Silti, mājīgi, bet pilnīgi bez ērtībām – to var iztu-rēt milas pirmajā skurbumā, bet ne jau nepārtraukti. Tur-klāt Laicens nemācēja skūpstī-ties. Un Anna nөлēma doties tālāk – uz Berlīni. Tas notika 1922. gadā. Linards Asju negribēja laist, zinādams, ka zaudēs viņu. Anna tomēr aiz-brauca, bet mierī-nājumam uzticēja viņam mazo Dagū.

Laicens bērnu ēdināja, maz-gāja, rotaļājās ar viņu, veda pastaigāties, kopīgi fotogra-fējās un bildīti aizsūtīja mei-tenes mātei... Mēģinādams glābt mīlestību, viņš devās pie Annas uz Berlīni. Taču bija jau par vēlu. Viņai atkal bija jauna mīlestība! Šī sieviete nebija radīta vienam vīrietim un uzticīgām jūtām. Bet Lai-cens varēja rakstīt Jūlijam Lācim: "Es zinu, ka Asju milu tā, kā nekad neesmu milējis. Zinu arī, ka viņa tomēr mani nav beigusi mīlēt. (Tevi gan). (..) Ar Reihu mēs laikam galā tiksim."

Bet ar Reihu viņi galā tomēr netika. Šis bagātais Austrijas ebreju ģimenes dēls cīnā par Annu uzvarēja ar savu pacietī-bu, maigumu un uzticīgo, visu piedodošo mīlestību.

Visus garos gadus no 1922. gada pavasara līdz pat savas dzīves beigām Bernhards Reihš bija blakus Annai Lācis, un mūža novakarē viņi arī oficiāli sareģistrējās. Abi iepazīnās viesībās pie aktrises Marijas Leiko Berlīnē. Jaunais vīrietis ar pelēkajām acīm un aristokrā-tiskajām rokām neatkāpās no Asjas, bet, kad viņa vēlējās iet projām, kļuva tik skumjš, ka viņa mierinot aizsprauda sar-kanas neļķes ziedu aiz viņa svārku atloka. "Mēs aizgājām kopā. Un no tā neaizmirstamā

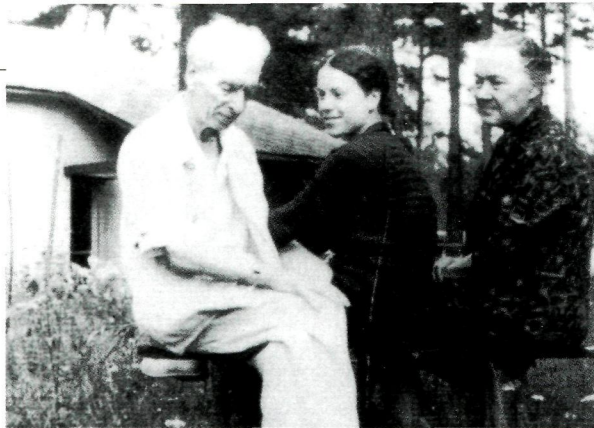
vakara gājām kopā piecdesmit gadus." Tā rakstīja A. Lācis mūža beigās. Ne jau nu gludi un mierīgi ritēja šie gadi.

Bernhards Reihš bija daudz-sološs režisors Makša Rein-harta teātri, viņš tur izgādāja Annai asistentes vietu. Kad Reihu uzaicināja kļūt par gal-veno režisoru Mīnhenes teātri, arī Anna devās viņam līdzi. Tur viņa kļuva par Bertolda Brehta tuvu draugu un māks-las līdzgaitnieci. Dagū tagad audzināja Reihš, bet viņam nebija tā maiguma un uzmanības, kas piemita Laicenam. Reihš bija profesora tipa cil-vēks un praktiskai dzīvei nepiemērots. Viņš gan apmak-sāja mātes un meitas pusgada uzturēšanos Kapri salā. Kapri jaunajā sievietē bezprātīgi iemīlējās kāds bagāts Berlīnes ebrejs, filozofs un domātājs Val-ters Benjamins, aizraušāns kaišli uzplauka skaistajā dien-vīdu salā. Arī šo buržuāzisko filozofu Anna pievērsa Marksa un Leņina idejām... Kad Anna atgriezās Latvijā, lai vadītu savu "vajāto teātri", kur uzve-dā kreiso autoru lugas, šarā-des un konstruktīvās spēles, Valters gribēja viņai sagādāt pārsteigumu un ieradās Rīgā, nezinādams pat viņas adresi. Ilgi un nepacietīgi viņš stai-gāja, kamēr ieraudzīja savu sapņu sievieti, bet viņai vairs nebija brīva laika... Benjamins kļīda pa pilsētu viens pats.

Pa Maskavu viens pats savu-kārt kļīda Bernhards Reihš, kuru bija aizrāvuši Asjas stāsti par plašajām iespējām jaunajā revolucionārajā valstī. Pametis bagāto ģimeni un nodrošināto stāvokli sabiedrībā, viņš iera-dās Maskavā, lai kļūtu par vienkāršu padomju profesoru. 1926. gadā Asja ar Dagmāru viņam beidzot pievienojās. Kad Anna smagi saslima ar ner-viem, Bernhards Reihš izsauca uz Maskavu draugu Valteru Benjaminu. Bezjēdzīgi vilkās laiks, nedodot nabaga filozofam nekādu skaidrību viņu attiecī-bās. Ko varēja pagūt sanatori-jas istabiņā? Tikai dažas reizes Anna apmeklēja viņu viesnīcā. ".viņas skatiens, kad viņa ilgi mani uzlūko, neko nav zaudē-jis no savas varas pār mani; es neatceros nevienu sievieti, kas spētu sniegt tik ilgus ska-

Kad Anna aizbrauca uz Berlīni, par mazo Dagū rūpējās Laicens – viņš bērnu ēdināja, mazgāja, rotaļājās ar viņu, veda pastaigāties, kopīgi fotografējās un bildīti aizsūtīja meitenes mātei...

Kopā aizvadīts mūžs... Bernhards Reihs 1968. gada vasarā. Anna – no labās, vidū – viņas mazmeita Māra Ķimele.

tienu un tik ilgus skūpstus. Šodien es viņai teicu, ka tagad es vēlētos bērnu no viņas," tās ir rindas no Benjamina dienasgrāmatas. Arī šis: "...neraugoties uz viņas burvīgumu, viņa tomēr ir bezsirdīga un vienaldzīga." Tā arī neko nepanācis, Benjamins, romantiskais sapņotājs, pameta Maskavu un Annu. Kad viņa pēc pāris gadiem ieradās Vācijā, Valters Benjamins šķīra savu izjukušo laulību, lai varētu salaulāties ar Asju, bet viņa paziņoja, ka tomēr neprecēsies.

Atgriezies Maskavā, Anna vēl turpināja izglītību Teātra mākslas institūta aspirantūrā un Kinematogrāfijas institūta scenāriju fakultātē, strādāja latviešu teātros Maskavā, Smolenskā. Reihs bija blakus, jau iedzīvojies padomju īstenībā. Daga arī izaugusi. Tad nāca 1937. gada lielā izrēķināšanās ar latviešiem Krievijā. 1938. gada janvārī Annu Lācis arestēja, viņai atņēma grāmatas, vēstules – skaistās Linarda Laicena un Valtera Benjamina milas vēstules. Reihu izsauca čeka un lika atteikties no civilsievai – viņi taču oficiāli nebija precējušies. Viņš bija pārāk krietns un virišķīgs, lai to darītu, tāpēc zaudēja darbu un visus goda amatus, viņa lekcijas aizliedza, neļāva publicēties. Kara gados Reihu kā vācieti (kaut viņš bija Austrijas ebrejs) apcietināja. Anna Lācis tajā laikā atradās nometnē Kazahstānā, arī šeit viņa atrada cilvēku, kas viņu iemēlēja un palīdzēja izdzīvot.

Ar Bernhardu Reihu viņa satikās pēc desmit gadiem, kad bija jau Valmieras teātra galvenā režisore. Izcie-

tis sodu, Reihs atgriezās pie viņas. Kopā viņi pēc Annas Lācis aiziešanas pensijā pārnāca uz Rīgu, kopā novecoja, strādādami pie savām grāmatām, protams, Reihs palīdzēja Aseņkai. Viņa tomēr vairāk bija praktiķe, ne teorētiķe. Bija jau arī sīki skandāliņi, ķildas, jo Anna Lācis bez gaisa viņlošanās ap sevi nemaz nevarēja iztikt, bet pēdējos Reihai dzīves gadus viņa gandarīja bezgala uzticamo un pašai dziedīgo cilvēku ar maigu attieksmi un ievēroja viņa domas un vēlēšanās vismazākajos sīkumos.

1972. gada maijā abi atradās slimnicā, katrs savā palātā. Kad Reiham kļuva pavisam slikti, dežūrārsts ievada viņa veco, slimo sievu palātā. Viņi atvadījās viens no otra, teikdami milas vārdus valodā, kurā uzrunāja viens otru pirmoreiz: "Berni, ich habe dich immer geliebt," teica Anna. "Asja, du weisst alles...Ich habe dich auch immer geliebt!"* atbildēja mirstošais Bernhards. Viņiem abiem toreiz bija astoņdesmit...

Anna Lācis nodzīvoja vēl grūtus septiņarpus gadus. Blakus nebija Reihai, kas mierinātu un novērstu visus satraukumus, pa daļai nevaldāmā rakstura, pa daļai varbūt arī vecuma slimību dēļ viņa kašķējās ar savu ģimeni, priedzādāmās kā niķīgs bērns, ka var ierībt tiem, kam dzīve vēl pilnkanīga un pilnvērtīga.

Citi viņas vīrieši dzīvi beidza traģiski.

Jūlijs Lācis pēc šķiršanās mēģināja izveidot ģimeni ar rakstnieci Lūciju Zamaiču, ļoti spilgtu un spēcīgu personību, bet pievilās. Kļuvis par pirmo

profesionāli izglīto latviešu žurnālistu, kas izglītību ieguvis Parīzē, viņš meklēja maigu sievieti, kas gribētu būt viņa bērnu māte. Par tādu kļuva dzejniece Rūta Skujiņa. Lalita piedzima 1935., bet Māra – 1938. gadā. Viņi dzīvoja laimīgi līdz pat 1941. gada sākumam, kad naktī no 7. uz 8. janvāri Izglītības Tautas komisārs Jūlijs Lācis tika apcietināts par politpārvaldes aģenta Pošeiko raksta literāro rediģēšanu pirms dažiem gadiem. Raksta nosaukums bija izrādījies pravietisks: "Mani šaus-

tikko būtu ievākušies jaunā dzīvoklī. Mazā meitiņa, kurai Linards deva vārdu no paša tulkotajām "1001 nakts pasakām", gulēja viņa darinātā zilā kastītē. Drauga Pāvila Roziša sieva Antonija dāvāja Fetnai drēbītes, citādi bērns būtu pusplikis – vai tiktu iegērbts tēva darinājumos... Arī rotallietas Laicens gatavoja pats. Stāstīja Fetnai pašsacerētas pasakas. Ertības iemidzina cilvēku – tāds bija viņa princips. Bet viņš bija gan Rīgas domes, gan Saeimas deputāts...

1932. gadā Linards Laicens kopā ar ģimeni apmetās uz dzīvi strādnieku un zemnieku valstī – PSRS. Maskavā dzīvodams, viņš šad tad satika arī Annu, dažreiz viņi cīmojās viens pie otra, bet tas vairs nebija milas stāsts, tikai ciņas biedru tikšanās. Vienīgi skumjas Linarda acis atgādināja bijušo. Skumjas viņa acis bija arī tajā vakarā, kad viņu raudošās meitas klātbūtnē apcietināja. Cik drausmīga bija apziņa, ka viņu iznīcina tā taisnīgā iekārta, par kuru viņš tik aktīvi bija cīnījies! 1938. gadā Laicena vairs nebija dzīvo vidū.

Valtera Benjamina dzīve bija aprāvusies vēl ātrāk. Bēgdams no vajāšanas fašistiskajā Vācijā, viņš izdarīja pašnāvību.

Godīgi, maigi un jūtīgi bija virieši, kas mīlēja Annu Lācis.

Viņa pati nevarēja nākt un aiziet nepamanīta. Gaiss ap Asju vienmēr bija elektrizēts. Viņas tuvumā arvien kaut kas radās. Grāmata, izrāde, dzeja, kaislas jūtas... Varbūt tāds arī bija viņas uzdevums šajā dzīvē. **MV**

Gaiss ap Asju vienmēr bija elektrizēts. Viņas tuvumā arvien kaut kas radās. Grāmata, izrāde, dzeja, kaislas jūtas...

mīgie pārdzīvojumi GPU cietumos". Jūlija Lāča dzīves ceļš noslēdzās Astrahaņas cietumā tā paša gada decembrī.

Linards Laicens, zaudējis savu Ho-Tai, pavadījis garāku laiku cietumā, 1923. gada pavasarī atrada sievieti, kas spēja viņu mierināt un arī dāvēt viņam bērnu – meitiņu Fetnu. Tā bija jaunā skolotāja Olga Skuja, Laicena pirmās sievas māsas draudzene. Ģimenes sadzīve bija askētiska, pakļauta Linarda politiskajām aktivitātēm, Laiceni vienmēr dzīvoja tā, it kā

* "Berni, es tevi vienmēr esmu milējusī." "Asja, tu zini visu... Es arī tevi vienmēr esmu milējis."